

Islamin kasvot

Jaakko Hämeen-Anttila

Viime viikkojen tapahtumat ovat taas tuoneet islamin lähelle suomalaistakin lukijaa. Fundamentalistit ja äärimuslimit ovat olleet medioiden lempisanoja, ja piiritystunnelmissa elävien talebanien lausunnot ovat vain vahvistaneet kuvaa.

Islamin monimuotoisuus on tässä rytinässä jäänyt vähemmälle huomiolle. Etäältä tarkasteltuna islam näyttyy monille monoliittina; puhutaan islamin kannasta ja muslimien näkemyksistä, ikään kuin olisi olemassa yksi ja vain yksi tulkinta islamista.

Kristinuskon tavoin islam on kuitenkin laaja kirjo näkemyksiä. Islamin mystiikka, suufilaisuus, poikkeaa olennaisesti islamin ulkoisista muodoista, sunnalaisuudesta ja shiialaisuudesta, jotka lisäksi ovat vielä keskenään erilaisia. Tämän lisäksi niin sunnalaisuuden kuin shiialaisuudenkin sisällä on vielä täysi sarja erilaisia tulkintoja, jyrkästä fundamentalismista mallilliseen moniarvoisuuteen, unohtamatta tietysti niitäkin yksilöitä, joille uskonto on vain pieni osa elämää.

Islamilainen moniarvoisuus on vanhaa perua. Koraanin mukaan kristinuskon ja juutalaisuuden Jumalan lähettämät "Kirjan" uskontoja siinä kuin islamkin; islam tosin on säilynyt alkuperäisessä asussaan, kaksi muuta uskontoa ovat turmeltuneet. Jeesuksen oppilaat ovat jossain vaiheessa muuttaneet mestarinsa opetuksia.

Tältä pohjalta jo keskiaikana ryhdyttiin miettimään eri uskontojen suhteita. Yhteiskunnassa kristityillä oli säädelty ja suojeltu paikkansa, ja uskontodialogi oli mahdollista uskontorajan yli. Käännytystyötä islam - jos nyt käytännön syistä puhumme siitä monoliittisena - ei juuri suvaitse, kuten nykyään mm. Afganistanissa on nähty, mutta teoreettinen keskustelu on aina ollut mahdollista.

Monista keskusteluista ja väittelyistä on säilynyt kuvauksia. Yhteistä lähes kaikille on keskustelun rauhanomainen kulku ja tukeutuminen yhteiseen perustaan, aristoteeliseen filosofiaan, jonka valossa omaa uskonnollista käsitystä puolustetaan ja toisen järjestelmästä etsitään aukkoja.

Väittelyn perustana on kuitenkin aina käsitys oman kannan oikeutuksesta. Näiden lisäksi islamilaisessa kirjallisuudessa esiintyy usein ääniä sen puolesta, että molemmat uskonnot ovat kumpikin tavallaan oikeassa. Pisimmälle vietynä tämä ajatus tavataan suufilaisessa kirjallisuudessa.

Persialainen mystikko Maulana Rumi (k. 1273) esitti ajatuksen tarinan - tai oikeastaan useammankin tarinan - muodossa, kuten yleensäkin kaikki opetuksensa. Hänen kuuluisa elefanttivertauksensa kertoo sokeista, jotka eivät olleet koskaan nähneet elefanttia ja koettivat kuvailla sitä sanoin. Jokainen tunnusteli eri kohtaa ja niinpä jokaisen kuvaus poikkesi toisista yhteensovittamattomasti - mutta silti kaikki kuvailivat samaa eläintä.

Sama tilanne vallitsee uskontojen suhteen. Jumalan todellisuus on jotakin, joka ei ole suoraan sanoin ilmaistavissa, ja niinpä eri uskonnot yrittävät tavoittaa Hänen olemuksensa kukin tavallaan, kaikki yhtä aikaa erehtyen ja oikeaan osuen. Jos Jumala suo ihmiselle uskon valon, hän voi nähdä sanallisten kiistojen yli hengelliseen todellisuuteen, jossa uskontojen erot menettävät merkityksensä.

Vielä selvemmin Maulana sanoo saman toisessa yhteydessä:
*Nimistä ihmiset keskenään riitelevät,
mutta kun on kyse merkityksestä, vallitsee sopu.
Sinä olemisen ydin! Näkökulmasta riippuu
uskovan, parsin ja juutalaisen riita.*

Samaan päätyi omalla teoreettisella tavallaan hieman varhaisempi arabialainen ajattelija, Ibn Arabi (k. 1240). Ibn Arabi kehitti monimutkaisen ajatusjärjestelmän, jossa hän pyrki yhdistämään mystiikan ja filosofian. Varsinkin Turkin, Iranin ja Intian myöhempi mystiikka on pitkälti vain selitystä Ibn Arabin sanoihin, ja joillekin hänen teoksistaan on kirjoitettu kymmeniä selitysteoksia eri kielillä.

Ibn Arabi puhuu eräässä kirjoitelmassaan Jumalan nimistä ja oikeastaan relativisoi kaikki nimet, Allah mukaanluettuna. Hän päätyy huomauttamaan, että eri kansat kutsuvat Jumalaa eri

nimellä - mm. frankit nimellä Kraitur, Creator! - mutta että yksikään näistä nimistä ei vastaa Jumalan todellista olemusta. Vaikka Ibn Arabi ei teekään tästä lopullista johtopäätöstä, nousee helposti esiin ajatus, että niin kuin nimet poikkeavat toisistaan, niin myös uskonnot poikkeavat toisistaan - ja ovat samanarvoiset tai ainakin, vaikka soisimme islamille puhtaamman aseman kuin muille uskonnoille, vain sekoitus jumalallista totuutta ja ihmisen kyvyttömyyttä ilmaista tämä totuus sanallisessa muodossa.

Maulana Rumi ja Ibn Arabi olivat keskiajan valovoimaisimpia ajattelijoita. Kaikilla muslimeilla ei keskiajallakaan ollut yhtä valveutunutta näkemystä toisista uskonnoista; ahdasmielisyys ei ole nykyajan yksinoikeudella kehittämä tuote. Kuitenkin islamin kokonaiskuvan ymmärtäminen vaatii myös tämän puolen tuomista esille; mediat ovat riittävästi korostaneet islamin fundamentalistista puolta. Mikäli haluamme välttää karrikointia, meidän täytyy nähdä islam monilta eri puolilta ja yhdistää nämä puolet toisiinsa. Vasta kun kaikkien sokeitten kuvaukset yhdistetään, voimme ruveta aavistelemaan, millainen elefantti todellisuudessa on.

Kirjoittaja on arabian kielen ja islamin tutkimuksen professori Helsingin yliopiston Aasian ja Afrikan kielten ja kulttuurien laitoksella.

